

חיוב בגין נשיכת כלב בהלכה

הרב נתן חי, מכון משפטי ארץ

א. פתיחה

במדינת ישראל דווחו בשנת 2020 כאלפיים נשיכות,¹ חוץ מנשיכות שלא הגיעו לדיווח רשמי. חלק קטן מהנשיכות בוצע על ידי כלבי תקיפה שהשתחררו. בישראל יש כחצי מיליון בעלי כלבים רשומים² ומספר רב יותר של כלבים שאינם רשומים, לכן לא פלא שמדי שבוע ננשכים לא מעט ילדים ומבוגרים. חוץ מהנזק שנגרם מעצם הנשיכה, יש גם סכנה בהעברת זיהומים, ובעיקר את נגיפי מחלת הכלבת העלולה לגרום למוות.³

ריבוי מקרי הנשיכה ונזקיהם מהווים אתגר למערכת אכיפת החוק. ואכן בשנת תשנ"ב (1992), נוסף תיקון לחוק פקודת הנזיקין (סעיף 41א-41ג), המטיל את אחריות הנשיכה על הבעלים, גם כשלא הייתה רשלנות מצדם, בסייגים מסוימים. בנוסף בשנת תשס"ג (2002) חוקק החוק להסדרת הפיקוח על הכלבים שמסדיר את חובת השמירה המוטלת על הבעלים. בחוק זה נקבעו מגבלות בתנאי החזקת הכלבים, אורך הרצועה כשיוצאים עימם לרשות הרבים, וכן הוגדרו בחוק 8 זני כלבים מסוכנים שהוגבלו ביבוא ואחזקה וריבוי. כמו כן, נקבע כי על הפרת חלק מסעיפי החוק, יוטלו עונשי קנס ומאסר.

ריבוי העיסוק התקשורתי והמשפטי בתקיפות כלבים, גרם לגידול במספר עורכי דין העוסקים בהגשת תביעות כנגד בעל כלב שתקף, או מתמחים בהגנה על בעל הכלב המואשם בכל מקרה שכלבו נשך. גובה תשלומי הפיצויים הנקבעים בבית משפט או בתהליכי גישור נע פעמים רבות סביב מאות אלפי שקלים.⁴

במקביל, מתרבות התביעות בתחום נשיכות הכלבים המגיעות לפתחם של בתי הדין לממונות. תביעות אלו מהוות אתגר הלכתי, היות ויש קושי בחיוב פיצוי מלא על נזק בגין נשיכת כלב. נזק זה כלול בדין "נזקי קרן" שכולל נזקים חריגים ולא-שכיחים,⁵ המחייבים בפיצוי בשיעור חצי נזק בלבד, כיוון שהוא בגדר קנס שאינו משורת הדין.⁶ זאת ועוד, בזמן הזה בתי הדין לא מוסמכים לדון בדיני קנסות, משום שבטלה הסמיכה, ודיינים שאינם סמוכים דנים רק בנזקים שכיחים שחיובם מהדין:

בזמן הזה, דנים הדיינים... דברים המצויים תמיד ויש בהם חסרון כיס. אבל דברים שאינם מצויים, אף על פי שיש בהם חסרון כיס... או דברים שאין בהם חסרון כיס אף על פי שהם מצויים... וכן כל הקנסות שקנסו חכמים... או שמשלם חצי נזק, אין דנין אותו אלא מומחים הסמוכים בארץ ישראל.⁷

¹ ברוך הלוי, "נתונים סטטיסטיים במרכז רישום הכלבים Center Dog שנקלטו עד ליום 31/12/20", אתר משרד החקלאות ופיתוח הכפר.

² ש.ס.

³ "פצעי נשיכה", אתר בית החולים הוטרינרי בכפר הירוק.

⁴ עו"ד יפי אורנשטיין, "הפיצוי שניתן בגין נשיכות כלבים ואחריות בעלי הכלבים", אתר משפטי zap, 25.12.20.

⁵ שולחן ערוך חו"מ שפט, ב; יט.

⁶ שולחן ערוך חו"מ א, א.

⁷ ש.ס.

יתירה מזו, כל עוד בית הדין לא פסק חיוב קנס על המזיק, גם לא מוטל עליו שום חיוב תשלום ממוני, כי הקנס אינו תוצאה של הנזק אלא מותנה בהחלטת בית הדין.⁸

למרות חוסר הסמכות של בית הדין להשית קנסות מזה למעלה מאלף שנים, מצאנו כי במשך הדורות שקדו חכמי ישראל על תקנת הניזק והציבור, להטיל חיוב תשלום קנס על מזיק. מגמה זו נועדה, הן כדי לפצות את הניזק על לא עוול בכפו, והן כדי למנוע נזקים עתידיים. כך כתב למשל כבר רב שרירא גאון

ורב שרירא ז"ל אומר... וסמכו חכמים אחרונים וראשי ישיבות, כי ראו הפסד גדול משום דאין דיני קנסות, ועשו תקנה.⁹

וכן כתבו בבית הדין לממונות ירושלים, ביחס לנזקי נשיכת כלב:

בנידון דידן, נראה דמילתא דשכיחא הוא דהכלבים נושכים, ויש חשש דאם לא יגדרו הפירצה, יזלזלו האנשים.¹⁰

במאמר זה נדון בגישות הלכתיות שונות ביחס למצב מורכב זה, של ריבוי נשיכות מחד, וחוסר סמכות להטיל חיוב המוגדר כקנס. בתי הדין לממונות נדרשים אפוא לתת מענה הלכתי הולם לעניין זה, מעבר לתקנת הניזק והציבור, גם כדי להראות כי יש מענה לכך בבתי דין של תורה ולא רק בערכאות אזרחיות.

ב. חוסר סמכות ופתרונה

למרות ריבוי אירועי הנשיכה והתקיפה ע"י כלבים, חלק מבתי הדין נצמדים להגדרה שהזכרנו לעיל, שנשיכת כלב היא דבר חריג ולא-שכיח. אם כך, נזק הנשיכה דינו כ"נזקי קרן", שבתי הדין הקיימים בימים אינם מוסמכים לדון ולחייב בגינו, כך קבע הרב שלמה זעפרני:

קיימא לן דהיזק של קרן נחשב כקנס. מבואר בגמרא בבא קמא (טו:) בכלב שאכל כבשים גדולים, וכן חמור שלעס סל (שם יט:). הוי ליה נזק של קרן, כיון שפעולת ההיזק משונה ואינה בכוונת אכילה אלא בכוונת היזק... בנידון דידן שנשך הכלב את המכנסיים, אין זו פעולת אכילת שן אלא נשיכה בכוונת היזק הלכך הוי ליה קרן... כיון שאין לנו דיינים מומחים אין דנים בזמן הזה דיני קנסות.¹¹

וכן פסקו הרב הלל יצחק הלוי,¹² הרב ברוך שרגא,¹³ והרב יעקב שוורצברט.¹⁴ פוסקים אלה נדרשו להציע דרכים כדי לחייב את המזיק.

⁸ קצות החושן א, ז. ר' עקיבא איגר, מכות ה, ב, ד"ה תוד"ה וכן.

⁹ רא"ש בבא קמא, ח, ג.

¹⁰ פסקי דין ירושלים ד, עמ' רנא.

¹¹ שמרו משפט א, קי, עמ' שפח.

¹² משפטי הלוי ג, יח, עמ' קנו.

¹³ והיה העולם חו"מ, טז, עמ' קסה.

¹⁴ שיח משפט, מד, ב, עמ' קפב.

1. תפיסת רכוש המזיק על ידי הניזק

כל הפוסקים הנ"ל העלו את האפשרות שהניזק יכול לתפוס מנכסי המזיק, כשווי הנזק שנגרם לו, כפי שנפסק להלכה:

אף על פי שדיינים שאינם סמוכים בארץ ישראל אינן מגבין קנסות... אם תפס הניזק שיעור מה שראוי לו ליטול, אין מוציאין מידו.¹⁵

אולם היתר זה מותנה בקבלת אישור מבית הדין להחזיק בממון שתפס, על פי שומה שתפס רק כפי שיעור הנזק.¹⁶ כמו כן, לדעת חלק מהפוסקים, היתר זה מותנה בהבאת עדים על מקרה הנזק.¹⁷

2. נידוי המזיק

הרי"ף¹⁸ הביא תקנת גאונים ביחס לדיני קנסות, לפיה בית הדין מנדים את המזיק עד שישלם את דמי הנזק, וכן נפסק ברמב"ם:

מנהג הישיבות בחוצה לארץ, אף על פי שאין גובין שם קנס, מנדין אותו עד שיפייס לבעל דינו... וכיון שיתן לו שיעור הראוי לו - מתירין נידויו, בין שנתפייס בעל דינו בין שלא נתפייס.¹⁹

הרא"ש ציטט בהרחבה את דעת הגאונים וטעם תקנה זו:

בתשובת הגאונים נשאל ממר צמח גאון ז"ל... כלל אמרו, אין מגבין קנסות בבבל וכו', אלא משום שלא יהא חוטא נשכר, ושלא יהו ישראל פרוצים בנזקים שכיון שידעו שאין גובין קנסות בבבל שולחים יד זה בזה, נהגו חכמים אחרונים לנדותם עד שיפייסו בממון, או עד שירבה עליו ריעים ויפייסו בדברים.

ונשאל ממר רב נטרונאי ז"ל, אי אין דנין דיני קנסות בבבל... והשיב כך מנהג בשתי ישיבות... אף על פי שאין פוסקין דין עליו לשלם... ודאי מנדין אותו עד שיפייס אותו בין במועט בין בהרבה.

ורב שרירא ז"ל אומר, דלא מצינו בגמרא לנדותו... וסמכו חכמים אחרונים וראשי ישיבות, כי ראו הפסד גדול משום דאין דנין דיני קנסות, ועשו תקנה לנדות החובל עד שיפייס הנחבל בקרוב. כי אין דרך לדקדק ולומר לזה כן קצבנו לתת כך וכך גם לזה קצבנו עליך למחול כך וכך, כי זה היה דיני קנסות. אלא משערים בליבם שיעור קרוב עד כמה מגיע לתת לו, ואין מגלין אותו. ומנדין החובל עד שיפייס הנחבל ורואין כמה מגיע לתת לו.²⁰

גם הרשב"א²¹ פסק כמנהג הגאונים, וכן נפסק בשולחן ערוך:

¹⁵ שולחן ערוך חו"מ, א, ה.

¹⁶ רמ"א חו"מ, א, ה.

¹⁷ ש"ך חו"מ א, יח, בניגוד לדעת הסמ"ע שם, יט. ראו גם קצות החושן שם, ח; נתיבות המשפט שם, ה; שער המשפט שם, ה.

¹⁸ רי"ף בבא קמא, ל, ב.

¹⁹ רמב"ם סנהדרין, ה, יז.

²⁰ רא"ש בבא קמא, ח, ג.

²¹ שו"ת הרשב"א א, תתקמח.

אף על פי שדיינים שאינם סמוכים בארץ ישראל אינם דנים דיני קנסות, מנדין אותו עד שיפייס לבעל דינו, וכיון שיתן לו שיעור הראוי לו, מתירין לו.²²

וכן כתבו בבית הדין לממונות ירושלים, ביחס לנזקי נשיכת כלב:

בנידון דידן נראה דמילתא דשכיחא הוא דהכלבים נושכים, ויש חשש דאם לא יגדרו הפירצה, יזלזלו האנשים, ובעובדא דידן לכולי עלמא מנדינן ליה.²³

3. היתר פניה לערכאות כנגד מזיק שאינו מפצה את הניזק

כמה פוסקים בדורנו, הרחיבו את תקנת הגאונים, עד כדי היתר תביעה בערכאות. כך כתב הרב צבי יהודה בן יעקב:

בית הדין דנים ומחייבים אותו כמנהג הגאונים, דהיינו שמנדין אותו עד שישלם לניזק כשיעור הנראה לבית דין.

וכאשר אין המזיק משלם לניזק כשיעור שנראה לבית הדין. ובית הדין מטיל נידוי על המזיק, נראה דדינו כמי שאינו צאית דינא, שהרי אינו שומע לבית הדין לשלם או לפייס הניזק כשיעור הראוי, ואם כן בית הדין רשאי להתיר לניזק לתבוע את המזיק בערכאות. דכיון שהוא מנודה ואינו שומע לפסק בית הדין, דינו כסרבן ומותר לתובעו בערכאות.²⁴

לדעת הרב יצחק זילברשטיין²⁵ אף אין צורך בהגשת תביעה בבית הדין כאשר הנתבע מתעלם מהוראות בית הדין. הוא סבור, כי הגשת תלונה במשטרה כנגד בעל הכלב, דינה בימינו כנידוי של הגאונים. וגם אם יתגלגל הדבר אחר כך לערכאות, מותר לקבל שם את הפיצוי שייפסק, מכיוון שבעל הכלב לא היה מוכן לשמוע מלכחילה לבית הדין. והוסיף שכך פסק גם הרב יחזקאל אברמסקי בזמנו, במקרה של נזק מנשיכת כלב.

ג. קניית סמכות מכוח בעלי הדין

מעבר לאמור לעיל, ניתן להציע דרך שתסמיך את בית הדין לדון בנזקי נשיכת כלב בימינו, והיא על ידי הסכמה מפורשת או מכללא של הצדדים.

1. הסכמה מכללא של הצדדים לדין

בימינו, בית הדין לממונות דן לאחר הסכמת הצדדים. הצדדים חותמים על הסכם בורות, שבו הם מקבלים את סמכות בית הדין. כיון שכך, נראה שבית הדין רשאי לחייב את המזיק גם בתשלום קנס, אף שהדיינים אינם סמוכים. הטעם לכך הוא, שהצורך בדיינים סמוכים כדי לדון דיני קנסות, הוא דווקא כדי לדון בכפייה. אך לאחר הסכמת הצדדים, רשאים אף דיינים פסולים לדון ("קיבלו עליהו").²⁶

כך הסביר בשיטה מקובצת, כיצד דנו בתלמוד דיינים שאינם סמוכים, בדיני גניבות וגזילות:

²² שולחן ערוך חו"מ א, ה.

²³ פסקי דין ירושלים ד, עמ' רנא.

²⁴ משפטי ליעקב ב, לב, עמ' תה.

²⁵ חשוקי חמד כתובות מא, ב, ד"ה תבע את חברו.

²⁶ שולחן ערוך חו"מ כב, א.

יש מתרצים בכל אותם המעשים שהוזכרו בתלמוד שדנים אותם בבבל, ענינם כשבאו לפנינו לדון. והואיל ומקבלים עליהם את הדין, דנין בכל מה שיבואו לפנינו עליו.²⁷

כך פסק גם ערוך השולחן :

אף על פי שאין דנין דיני קנסות בזמן הזה... אם קיבלו בעלי הדין עליהם דיינים שידונו להם דין הקנס, מהני הקבלה כמו בקבלת קרוב או פסול... ואף שיש מי שמתפק בזה, מכל מקום נראה לי שכן עיקר לדינא, ולא גרע דין שאינו סמוך מקרוב או פסול."

כן פסקו הרב יהודה עייאש²⁸ והרב אליעזר וולדינברג.²⁹

אמם יש מן הפוסקים שסברו שאין לבית הדין סמכות לחייב קנסות אף מכוח הסכמת הצדדים. אולם גם לדעתם, הגבלה זו אמורה לגבי חיוב קנס גמור, שאינו משורת הדין בשיעור פיצוי הנזק, כגון חיוב כפל על גניבה, כיון שחיוב זה נוצר מכוח פסיקת בית הדין. אולם גם לדעתם בחיוב על נזק שאינו שכיח בזמן הזה, תועיל הסכמת הצדדים, כיון שחיוב זה בעיקרו הוא משורת הדין.³⁰ לפי זה, על נזקי נשיכת כלב שהוגדרה בהלכה כנזק שאינו מצוי, תועיל הסכמת הצדדים לחיוב של בית הדין.³¹

2. הסכמת הצדדים לפשרה

יש פוסקים שכתבו כי סמכות בית הדין מכוח הסכמת הצדדים, נובעת מחמת הסכמה לפסיקה בדרך פשרה. בכל בתי הדין הצדדים חותמים על הסכם בוררות, שבו הם מקבלים את סמכות בית הדין "בין לבין לפשר". על בסיס הסכמה זו נראה כי בית הדין יכול לחייב גם על נזקים שאינם שכיחים, וכך כתבו הרב צבי יהודה בן יעקב³² והרב יעקב אריאל.³³

בדומה לכך, קובע הרב זלמן נחמיה גולדברג, כי במסגרת הפשרה יכול בית הדין לתת ביטוי לחיוב לצאת ידי שמים :

בדברים שחייבים עליהם בדיני שמים... כמו גרמא בנזיקין... נראה שהפשרה היא בעצם תשלום על מחילת התובע כדי שלא יענש הנתבע בידי שמים.³⁴

ואכן, לדעת קצות החושן,³⁵ בחיוב נזיקין שאינו שכיח, אף שאינו נידון בימינו כי הדיינים אינם סמוכים, רובץ על המזיק חיוב לצאת ידי שמים. אולם בקנס גמור, כגון חיוב כפל בגניבה, אין חיוב לצאת ידי שמים, כיון שחיובו אינו נובע מעצם גרימת הנזק אלא רק מכוח החלטת בית הדין. וכך

²⁷ שיטה מקובצת בבא קמא, פד, ב, ד"ה וגדולי המחברים.

²⁸ שו"ת בית יהודה, א.

²⁹ הלכות מדינה א, שער א, פרק ה (עמ' לו).

³⁰ שער המשפט א, א. הביאו הפתחי תשובה חו"מ, א, ג.

³¹ אמנם בשו"ת משפטיך ליעקב ב, לב, חלק על כך, כיוון שחיוב על נזקי נשיכה הוא בגדר קנס וממילא אינו חיוב משורת הדין.

³² משפטיך ליעקב ב, לב, עמ' תה.

³³ דיני בוררות, עמ' קפז.

³⁴ הרב זלמן נחמיה גולדברג, "שבחי הפשרה", משפטי ארץ א: דין דיין ודיין, עמ' 78.

³⁵ קצות החושן א, ז.

כתב בפירוש הרב יוסף נתנזון,³⁶ כי בנזק שהביא לחסרון ממון, חייב לצאת ידי שמים, אף שחיובו מוגדר קנס, כגון נזקי קרן של שור תם.

ד. סמכות לצורך תיקון החברה

1. בית דין שקיבלוהו רבים עליהם

דרך נוספת למתן סמכות לבית הדין לחייב בקנסות, היא לשם תיקון החברה. אם בית הדין סבור שהנזק הוא תופעה שכיחה המסכנת את המרקם החברתי, אזי יש לו את הסמכות לקנוס את העבריינים מחוץ לשורת הדין, כדי להענישם ולהרתיעם, כלשון הגמרא: "בית דין מכין ועונשין שלא מן התורה... כדי לעשות סייג לתורה",³⁷ וכן נפסק בשולחן ערוך³⁸ על סמכות זו, ביחס לחיוב קנסות, עמד הרשב"א:

על קהל שמינו ברורים לבער העבירות, וכתוב בתיקוני ההסכמה שיוכלו לייסר ולענוש ממון לפי ראות עיניהם... שנראה להם שהעניין אמת, שיכולים לדון ולקנוס... מי שעובר על תיקוני המדינה, צריך לעשות לפי צורך השעה. שאם אין אתה אומר כן, אף הם לא קנסו דיני קנסות.³⁹

בית הדין מוסמך אפוא לקנוס את המזיק, ולהעביר את תשלום הקנס לידי הניזק. סמכות זו נתונה לכל גוף שיפוטי שקיבלוהו הרבים עליהם, גם אם לא יושבים בו גדולי הדור.⁴⁰

2. חיוב מכוח דינא דמלכותא דינא

הצורך לתיקון החברה, בא לידי ביטוי בדרך נוספת. מלבד הרחבת סמכויות בית הדין, הוא גם מעניק תוקף הלכתי לחוק הנוהג. כך קבע הרב אשר וייס, שהיות וחובה על בית הדין להגן על הנפגעים מבעלי זרוע, לכן יש לחייב על רשלנות רפואית בהסתמך על "דינא דמלכותא דינא" שקבע כללים בתחום זה:

ולעניות דעתי גם בנידון דידן הוי כתקנה גדולה, דאטו יעלה על הדעת שרופא יתרושל במילוי תפקידו ואדם יפגע בכל אבריו ולא יתן את הדין! והלא גם בזמננו מצווים אנו לעמוד על משמר הצדק ולהגן על החלשים מפני בעלי הזרוע. וכבר כתב מהרש"ל (יש"ש ב"ק פ"ו סימן יד), דכל כהאי גוונא הוי דינא דמלכותא דין, "דאם לא כן, לא תעמוד הארץ ותהרס".⁴¹

הרב וייס הסתמך גם על דברי החתם סופר שכל שהוא לתקנת בני המדינה מהני דינא דמלכותא, "דאילו באו בפנינו היינו גם מתקנים כן".⁴²

לפי הכיוון שהתווה הרב וייס, כתב הרב אריאל בראלי:

³⁶ שו"ת שואל ומשיב רביעאה, ב, קפח.

³⁷ סנהדרין מו, א.

³⁸ שולחן ערוך חו"מ, ב, א.

³⁹ שו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן, רעט.

⁴⁰ שולחן ערוך ורמ"א חו"מ ב, א; סמ"ע שם, ט; שו"ת בית יהודה א; הלכה פסוקה חו"מ ב, אות יג-יד, והערה 57-58.

⁴¹ הרב אשר וייס, "גדרי היתר לפנות לערכאות", תחומין ל, עמ' 275-281.

⁴² שו"ת חתם סופר חו"מ, מד.

לאור דבריו, כאשר הדיין מתרשם שנעשה עוול וישנה פגיעה גדולה, ניתן לאמץ את חוק המדינה המחייב פיצוי כספי במקרה של נשיכת כלב.⁴³

הרב בראלי הסתמך גם על פסק הרמ"א,⁴⁴ שכל שיש בו משום תקנת בני המדינה, חל לגביו הכלל "דינא דמלכותא דינא".

ה. נזק שגרם כלב תקיפה

1. חיוב מדין "מועד מתחילתו"

בימינו התרחב השימוש בכלבי תקיפה הן לצורך שמירה על הבית והמשפחה הפרטיים, או על מפעלים ואתרים ביטחוניים; והן לצורך תקיפה במטרה ובצבא. לדוגמא, כלב רועים בלגי בו תכונות תוקפניות, כך שאם הוא יחשוב שמישהו מתנכל לבעליו, הוא מסוגל לקרוע את השרשרת שקשור בה ולקפוץ מעל הגדר כדי לתקוף אותו בחירוף נפש.⁴⁵

בענין כלב תקיפה שנשך, סבור הרב צבי יהודה בן יעקב, שאף דיינים שאינם סמוכים יכולים לחייב מן הדין, כשאר נזקים שכיחים ומצויים: וזה לשונו:

יש לומר בכלבי תקיפה שמתחילת ברייתן נועדו לתקוף באמצעות נשיכה, שמועדים הם מתחילתן (עיין בסוגיא בבא קמא טו, ב ובשולחן ערוך חו"מ שפט, ה), ובמועד מתחילתו מבואר בסוגיא (בבא קמא פד, ב) דדנים בזמן הזה כיון דשכיחי, וכדאיתא בגמרא לענין שן ורגל. והוי בנידון זה נזק קרן, דכוונתו להזיק, ומועד מתחילתו... כלבי תקיפה וכלבים שהם מגזע תוקפני ביותר, דלא הוי שינוי וחיוב בנשיכה ראשונה נזק שלם... ועל כן אם מדובר בכלב תקיפה או מגזע תוקפני שנשך, בית הדין מוסמך לדון ולחייב את המזיק בחיוב גמור.⁴⁶

לפי הרב צבי יהודה בן יעקב נזקי כלבים אלה הם בגדר נזק שכיח שחיובו מהדין, שגם דיינים שאינם סמוכים דנים בו בזמן הזה.⁴⁷

אמנם לדעת הרב ברוך שרגא⁴⁸ כדי שכלבי תקיפה יוגדרו כמועדים, צריך שיועדו בפני בית דין ובו דיינים סמוכים שלוש פעמים על תקיפה. והיות וכיום אין דיינים סמוכים, הרי שלא ניתן להגדיר אותם כמועדים. הרב הלל יצחק הלוי⁴⁹ הבחין בין שני סוגי כלבים: אם הם תוקפים באופן טבעי אזי הם בגדר "מועדין מתחילתן" וכל בית דין יכול לדון בתביעה בגין נזק שגרמו. אולם, ואם אילפו אותם לתקוף, אז דינם כ"נזקי קרן", שלא ניתן לדון בימינו.

⁴³ הרב אריאל בראלי, "חיוב ממוני בגין נשיכת כלב בזמן הזה", **אמונת עתיך** 120, עמ' 106-109.

⁴⁴ **רמ"א** חו"מ שסט, יא.

⁴⁵ מיכל סימוני, "כלב רועים בלגי", **אתר מגן המרכז הישראלי לכלבנות**.

⁴⁶ **משפטי ד' ליעקב** ב, לב, עמ' תד.

⁴⁷ **שולחן ערוך** חו"מ א, א.

⁴⁸ **והיה העולם** חו"מ, טז, עמ' קסה.

⁴⁹ **משפטי הלוי**, ג, יח (עמ' קנו).

2. פטור מדין "שור שהגיחוהו"

הרב ברוך שרגא⁵⁰ דן בענין כלב תקיפה, שמא דינו כ"שור האיצטדין" המופיע במשנה, כלומר שור שאימנו אותו לנגוח במלחמות שוורים, שפטור אף אם המית אדם, "שנאמר י' כי יגח"⁵¹ ולא שיגיחוהו"⁵². אך יש לעיין בהקבלה זאת, מפאת סתירה לכאורה הקיימת בדין שור שהגיחוהו.

מחד נקבע במשנה⁵³ ששור האיצטדין, אינו חייב מיתה על הריגת אדם, כי הוא לא נגח מיוזמתו אלא גירו אותו במתכוון כדי שייגח. מאידך נקבע בגמרא,⁵⁴ שאם אדם שיסה את כלבו לנשוך, הוא חייב לשלם עבור הנזק, אף שהכלב לא תקף מיוזמתו אלא לאחר שגירו אותו לכך. ביישוב סתירה זו, יש שתי שיטות בראשונים:

שיטה ראשונה היא שיטת התוספות⁵⁵ שקבעו שיש הבדל בין שיסוי כלב לבין שור האיצטדין, "שהאדם נלחם עימו להורגו". כלומר שרמת הגירו של שור האיצטדין היא גבוהה מאוד, עד שהוא נלחם עם האדם בזירה עד שיהרוג או עד שיהרג, ולכן הריגתו את האדם מוגדרת כאונס ביחס לבעליו. אבל כלב הנושך מחמת שיסוי, הגירו של קל יותר, ולכן יש לחייב את בעל הכלב על הנזק. בדומה לכך מחלק הרא"ה,⁵⁶ כי לשור האיצטדין אין דעת כלל אלא הוא הורגל לנגוח בעת שמשסים אותו. אבל כלב ששיסוהו אינו מוגדר כאונס, כי אין הכרח שיגיב לשיסוי ויישך, ולעיתים אינו נושך אף כשמשסים אותו. לפי זה, אין מקום לדמות כלב תקיפה לשור האיצטדין, אלא לכלב ששיסוהו, שיש על בעליו חיוב נזיקין.

שיטה שנייה היא שיטת הרמב"ם. בדברי הרמב"ם לגבי כלב ששיסו אותו, ישנה סתירה לכאורה: מחד הוא פסק, שבעל הכלב חייב לשלם עבור הנזק,⁵⁷ ומאידך הוא פסק שאם הרג אינו חייב מיתה.⁵⁸ ביאר הנחלת דוד,⁵⁹ שלדעת הרמב"ם אין הבדל בין שור האיצטדין לכלב ששיסוהו, אלא יש הבדל בין חיוב מיתה לבין חיוב תשלום. חיוב מיתה הוא חיוב על החיה שהרגה, ואילו חיוב תשלום מוטל על בעליה של החיה שלא שמרו עליה. לכן שור האיצטדין שהרג או כלב ששיסו אותו והרג אינם חייבים מיתה, כיון שהם לא הרגו מיוזמם אלא עשו זאת עקב הגירו והשיסוי. אך כיון שהבעלים יודעים שהחיה שבבעלותם ניתנת לשיסוי, מוטלת עליהם חובה לשמור שאף אחד לא יססה אותה. לכן אם הבעלים לא שמרו כראוי, הם חייבים לשלם עבור הנזק.

לפי דעת הרמב"ם, אין מקום לפטור כלב תקיפה מתשלום על נזק מדין שור האיצטדין, מכיוון שהפטור הוא רק מחיוב מיתה ולא מחיוב נזיקין. אדרבה, על בעל כלב תקיפה מוטלת חובה יותר גדולה לשמור שלא יזיק, ואם הזיק חובת התשלום רובצת עליו (לדעת הרמב"ם חצי נזק בלבד).

⁵⁰ והיה העולם חו"מ טז, עמ' קסה.

⁵¹ שמות כא, כח.

⁵² משנה בבא קמא לט, א.

⁵³ שם.

⁵⁴ בבא קמא כד, ב.

⁵⁵ תוספות בבא קמא כד, ב, ד"ה המששה.

⁵⁶ נמוקי יוסף בבא קמא יא, א, בדפי הרי"ף, ד"ה ואת"ל.

⁵⁷ רמב"ם נזקי ממון, ב, יט.

⁵⁸ רמב"ם נזקי ממון, י, ח.

⁵⁹ נחלת דוד בבא קמא כד, ב, ד"ה אך הרמב"ם.

ו. הבדלים בין גידול כלבים בימי חז"ל ובימינו ומשמעותם

כל הפוסקים שדנו בחיוב על נזקי נשיכת כלב בימינו הניחו שיש זהות בין גידול כלב בימינו לגידול כלב בימי חז"ל. אולם, כפי שנראה ישנו שינוי גדול מאד בין התקופות.

בישוב היהודי בתקופת התלמוד השתמשו בכלבים בעיקר לשמירת ישובים וליווי של עדרי הצאן.⁶⁰ זן הכלב שהיה מצוי בארץ ישראל מכונה "כלב כנעני", ומשמש עד היום את רועי הצאן הבדואים בארץ. כלב זה הוא בעל יכולת שרידות גבוהה בשטח הפתוח, באקלים חם ויבש, ובקור המדבר בלילה. בטבע החופשי חי הכלב הכנעני בלהקות פראיות הניזונות מפגרים או מהתנפלות על גדיים או עגלים צעירים, כדי לשבור את רעבונם. הכלב הכנעני נוח לאילוף, ושימש בעבר וגם בהווה לשמירה על מקומות ישוב או עדרי צאן, בהיותו כלב ערני, חשדן ומגן בקנאות על הטריטוריה או העדר שבאחריותו.⁶¹ כך מתארת הגמרא את חשיבות הכלב בשמירה על הספר:

לא יגדל אדם את הכלב, אלא אם כן קשור בשלשלת. אבל מגדל הוא בעיר הסמוכה לספר, וקושרו ביום ומתירו בלילה.⁶²

וכן קובע רב, שאין לגור בעיר שלא נובחים בה כלבים,⁶³ כלומר שאינה נשמרת כראוי.

באותה תקופה, שבה מזון רוב בני האדם לא היה בשפע, הכלבים היו רעבים רוב הזמן ועסקו באינטנסיביות בחיפוש מזון, ואכלו מכל הבא לפה. כך מופיע במסכת גיטין⁶⁴ הביטוי "רעב ככלב", כדימוי למי שרעב מאוד וסובל ייסורי רעב. כלב רעב היה מסוגל לחטוף פת הנאפית על גבי הגחלים לשבירת רעבונו, ולפי המשנה⁶⁵ זה נחשב נזק מצוי היות ודרכו של הכלב לעשות כך. כן מביאה הגמרא⁶⁶ מעשה בכלב שטרף ואכל כבשים מרוב רעב. לעומת זאת, בהתאם לשפע המזון המצוי בימינו, הכלבים לא סובלים מרעב תמידי ולכן מספר האירועים בהם הם גורמים נזק לרכוש ירד.

בישוב היהודי לא החזיקו כלבי צייד,⁶⁷ מכיוון שציידה על ידי כלב מטריפה את בעל החיים הניצוד וכך הוא נפסל לאכילה. לכן תקיפה על ידי כלבים, לא הייתה מצויה בזמנם.

כמו כן, נראה שבתקופת המשנה והתלמוד לא הייתה נפוצה אחזקת כלבים בתוך הבית ובסביבת המגורים כחיית מחמד.⁶⁸ כך עולה בין השאר מדברי חכמינו: "המגדל כלבים כמגדל חזירים", "לא יגדל אדם את הכלב אלא אם כן קשור בשלשלת".⁶⁹ עוד נראה, שהישובים אז היו בדרך כלל קטנים ולא צפופים כבימינו. לכן, גם אם גידלו כלבים, הם היו מעטים יחסית למציאות הכלבים בצפיפות העירונית של ימינו. לעומת זאת, מראה מצוי ברחובות הערים בימינו, הוא אדם המהלך עם שני כלבים, ולכן בימינו החיכוך עם הכלבים יותר גדול.

⁶⁰ יהושע שוורץ, "על כלבים בחברה היהודית בתקופת הבית השני ובתקופת המשנה והתלמוד", על אתר יב, עמ' 47-

82.

⁶¹ "הכלב הכנעני – כלב תנ"כי בעידן מודרני", אתר ההתאחדות הישראלית לכלבנות.

⁶² בבא קמא פג, א.

⁶³ פסחים קיג, א.

⁶⁴ גיטין נו, א.

⁶⁵ משנה בבא קמא כא, ב.

⁶⁶ בבא קמא טו, ב.

⁶⁷ יהושע שוורץ, לעיל הערה 60, עמ' 60-61.

⁶⁸ שם, עמ' 71.

⁶⁹ בבא קמא פג, א.

בנוסף, בעבר האווירה בישובים הייתה כפרית ופסטורלית, וחוף מהרעב של הכלבים, הם לא סבלו מגירויים חיצוניים כמו שקיימים היום לכלב שחי בעיר, שיש בה רעשים רבים של כלי רכב וכן גירויי ריח שונים, אשר גורמים להם למעשי תוקפנות.

בנוסף, בימינו יש תעשייה שלימה "המייצרת" כלבי תקיפה שיש להם ביקוש רב, לא רק למערכת הביטחון וכדומה, אלא גם למשפחות המחזיקות אותו בבית ובחצר. כך שבמרחב העירוני הצפוף נמצאים הרבה כלבי תקיפה דרוכים הנכנסים לפעילות עקב גירויים שונים. כך מתרבות הנשיכות של כלבי תקיפה שהרגישו מאוימים או שהרגישו שמאיימים על בני המשפחה שהם מלווים.

לאור הסקירה שהעלנו נוכל לסכם, כי בתקופת המשנה והתלמוד הנזקים השכיחים שגרמו הכלבים היו קשורים להשגת מזון, ובהם יש סמכות לבית הדין לדון (נזקי שן). לעומת זאת, נשיכה נחשבה כדבר חריג והחייב עליה הוגדר כקנס, שבו אין סמכות לדיינים לחייב. אולם בזמננו, שמזונם של הכלבים מצוי בשפע, מעטות תביעות הנזיקין בתחום זה, ורוב התביעות על אירועי נזקי כלבים הן על תקיפות ונשיכות של ממש לבני אדם.

משינוי הנסיבות האמור עולה שכיום יתכן שניתן להגדיר מבחינה הלכתית את התופעה של תקיפת ונשיכת כלבים, כנזק שכיח ומצוי, בשונה מההגדרה המקורית בזמן חז"ל ובתקופות קודמות. ולכן גם לדיינים בזמן הזה, נתונה סמכות מן הדין לחייב על נזקים אלו. שינוי זה מחזק את התוקף של החוקים המאפשרים לחייב ממון על תקיפה, כיוון ששינוי המציאות יוצר צורך בתקנה שלא היה קיים בעבר.

ז. סיכום

נשיכות כלבים הן תופעה במצויה בימינו, אולם על פי שורת הדין אין לבתי הדין בימינו סמכות לעסוק בתביעות לפיצוי בגין אירועים אלה. כבר מימי הגאונים ראו חכמי ישראל הכרח למצוא דרך להתגבר על בעיית הסמכות, כדי למנוע התרחבות של תופעה זו.

במאמר זה ראינו שורה של כלים שהעמידו הפוסקים לרשות בתי הדין, ובכלל זה: היתר לניזק לתפוס את רכושו של המזיק, נידוי, היתר פנייה לערכאות שניתן במקרה שהמזיק מסרב לפצות את הניזק, הענקת סמכות מכללא לבית הדין על ידי הצדדים לדון בתביעה שכזו, הן בעצם קבלת הדין והן בהסכמת הצדדים לפשרה. בנוסף, ראינו כי לבית דין שרבים קיבלו אותו עליהם יש סמכות לדון בתביעה על נזקי כלב, וכן ניתן לחייב ממון על בסיס חוק המדינה שיש לו מעמד של דינא דמלכותא.

בהמשך בחנו את מעמדו של כלב תקיפה, מחד ראינו שיש אומרים שדינו כ"מועד מתחילתו" ולכן בית הדין רשאי לדון בנזקים שגרם גם בימינו. מאידך, הצגנו את השיטה שבעלים של כלב כזה פטור כיוון שהוא בגדר "שור שהגיחוהו", ודחינו אותה.

סיימנו בטענה כי דרכי הגידול של כלבים בימינו שונות מאד מאלה שהיו נהוגות בימי חז"ל. שוני זה גורם לכך שיתכן שיש להגדיר כל כלב בימינו במועד מתחילתו. לחילופין, שוני זה מסביר את הצורך בחוק המדינה המהווה תקנה בעלת תוקף הלכתי.